

Sisa József

Ferenc József és az Országház – az Országház és Ferenc József

Egy szabálytalan kapcsolat

A budapesti Országház a modern magyar állam legfontosabb épülete volt. Alkotói nem pusztán a törvényhozás otthonának szánták, hanem nemzeti emlékműnek is: egyszerre volt hivatva tükrözni a kor alkotmányos berendezkedését, politikai ambícióit és történelem-szemléletét. Mivel egy szuverenitásában korlátozott és igencsak hányatott sorsú államról volt szó, a díszes épület megszületését a kompenzálás és a vágyalom is motiválta. Létesítését a nemzeti öntudat páratlan megerősödése – és Magyarország hatalmi státuszát vizionáló illúzió – kísérte. Ferenc Józsefet érdekelte az Országház, azonban némileg ambivalens érzéseket táplált iránta. Az építőknek az uralkodó reprezentálásának kényes kérdését kellett megoldaniuk.

Az épület tervezésére 1882. március 31-én írtak ki pályázatot 1883. február 1-jei határidővel. A beérkezett tervek közül Steindl Imrének, a budapesti Műegyetem tanárának a pályamunkáját fogadták el. Tervét azonban át kellett dolgoznia, amihez Ybl Miklós építész irányításával gipszmacskettet is készítettettek. 1884. február végén a Műegyetem Múzeum körüli épületének első emeletén kiállították az Országház és környéke véglegesített gipszmacskettjét, hosszmetsetét és alaprajzát.¹ Az Országház építéséről szóló 1884. évi XIX. törvény-cikket Ferenc József 1884. május 22-én szentesítette.² A tervet – elsősorban gesztusjelleggel – bemutatták neki, s az „legfelsőbb jóváhagyását is megnyerte”.³ Május 26-án az uralkodó a macskettet is megtekintette. A korabeli beszámoló szerint igen tetszett neki, és ki-

jelentette, hogy „az országház mindenestre pompás, monumentális épületnek ígérkezik, mely a Dunáról és a várból tekintve első rangú látvány lesz”.⁴ Az eset jelzi, hogy Ferenc József az épületet rögtön a királyi palota prizmáján keresztül is nézte, és kiolvashatók a jövő fejleményei: az Országház némiképpen a budai királyi palota riválisa lesz.

A tervezési és építési folyamat részeként 1888-ban egy jóval nagyobb, 1:20-as, vagyis mintegy 4 × 15 méteres makett is készült (1. kép). Ezt az építési területen egy bódében állították fel, ahol a nagyközönség is meg-szemlélhette. A nagy szenzációt keltő modellt, illetve magát az építkezést Ferenc József két év múlva, 1890. június 9-én látogatta meg.⁵ Kérésének megfelelően minden ünnepélyes fogadtatást mellőztek, polgári ruhában kellett őt fogadni. Ez minden bizonnyal nem az emberi szerénységnek, hanem inkább az épület eszmei lefokozásának a gesztusa volt. Mindenestre az építők a bódé köré pallóárdát fektettek (2. kép).⁶ A helyszíni látogatás során az uralkodó a kivitelezés irányítóinak társaságában alaposan megnézte a terveket, a macskettet, az építkezést és a kőfaragóműhelyt, és a látottakkal kapcsolatban elismerését fejezte ki. Egyúttal kilátásba helyezte, hogy „a zárkő ünnepélyes letételét annak idejében eszközölni kegyes leend”. Az események sajátos menete folytán az épületen zárókövet ténylegesen soha nem helyeztek el.

A magyar honalapítás ezredéves évfordulójára rendezett nagyszabású ünnepszorozat alkalmával egyér-

1 Az Országházhoz készült makettekről általában lásd Sisa József: „Főszminták” az Országházhoz – tervezési segédlet és látványosság. *Ars Hungarica*, 42. 2016. 3. sz. 213–221.

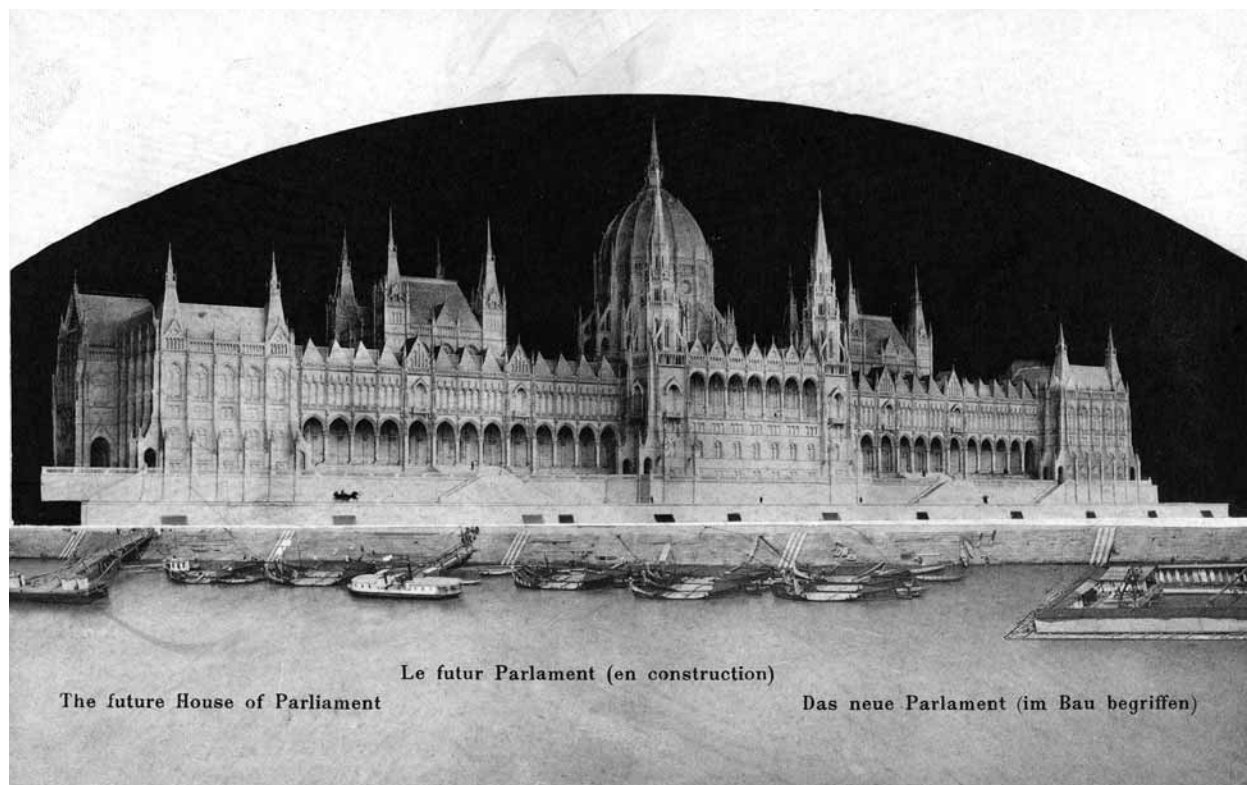
2 Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának *irományai*, XXII. Budapest, 1884. 167–168.

3 Az új országház belseje. *Vasárnapi Ujság*, 31. 1884. 25. sz. 397.

4 *Vasárnapi Ujság*, 31. 1884. 22. sz. 353.

5 Országgyűlési Hivatala, Műszaki Terv- és Irattár (a továbbiakban: OH), Állandó Országház Építési Végrehajtó Bizottság jegyzőkönyvei (a továbbiakban: VBJK) 33-E. 1890. június 30; Állandó Országház Építési Végrehajtó Bizottság iktatott iratai (a továbbiakban: VB) 1890–155; *Építő Ipar*, 14. 1890. 24. sz. 263–264.

6 OH, Vegyes iratok (a továbbiakban: VI) 934.

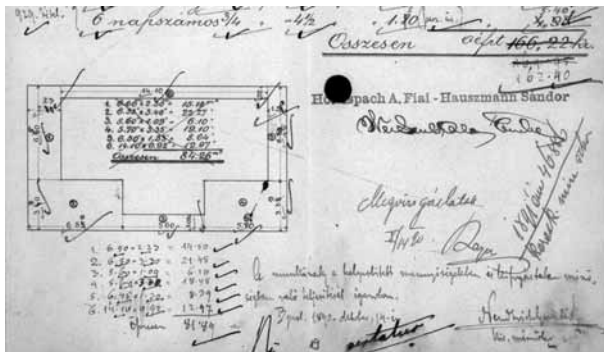
1. Az Országház nagy gipszmalettje, 1888
Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Fotótár, 71-1466

telműen kiderült, hogy az uralkodó elutasítóan állt a hatalmas, a magyarságot dicsőítő épülethez, sőt a lelke mélyén egyáltalán a parlamentáris rendszerhez is. A millenniumi ünnepek végleges programját 1895 nyarán állították össze a miniszterelnökségen.⁷ Ez – ellentétben a korábbi elképzeléssel – nem sűrítette össze 1896 májusának első napjaira a hivatalos rendezvényeket. A program szerint május 2-án az Ezredéves kiállítás nyitják meg, az 1867-es koronázás évfordulóján, június 8-án pedig történelmi felvonulást rendeznek. Ez utóbbi része volt, hogy a Szent Koronát a Várból az Országházba szállítják. Lényegében a felvonulás lett az ünnepek fő eseménye és legfontosabb napja, ami egy csapásra megváltoztatta a millennium jellegét: a honfoglalás ünnepének a Ferenc József előtti lojalitás hangsúlyát adta. A Szent Korona Országházba szállítását és az ez alkalomból ott rendezendő díszülést az ünnepek

csúcspontjának szánták, amelyen jogosan elvárták az uralkodó jelenlétét.

A korona ünnepét összesen négy napra tervezték, melyek közül az utolsó napon került sor az említett díszülésre, az Országház tényleges felavatására. A Szent Korona a magyar történelmi tudatban kiemelt jelentőséggel bírt. Az országot és egyúttal az ősi alkotmányt is megtestesítette; ugyanakkor értelemszerűen a monarchia szimbóluma is volt, az uralkodót koronázták meg vele. A díszülést úgy tervezték, a millenniumi törvényt úgy fogalmazták, hogy az a király előtti hódolat formáját öltse. Ennek tükrében nem kevésbé visszás, hogy Ferenc József – aki uralkodása kezdetén, mint a szabadságharc eltiprója, fekete betűkkel írta be nevét az ország történetébe – úgy döntött, nem jelenik meg a díszülésen. Különösen kirívó az attitűdje annak fényében, hogy uralkodása során amúgy számos épületet

⁷ VADAS Ferenc: Programtervezetek a millennium megünneplésére (1893). *Ars Hungarica*, 24. 1996. 1. sz. 27.

2. Vázlat a nagy gipszmacett bódéjának pallózárdájához a királylátogatás alkalmából, 1890
Országgyűlés Hivatala, Műszaki Terv- és Irrattár, Vegyes Iratok, 934

3. Képviselők és főrendiházi tagok várják a díszmenet érkezését az Országház bejáratánál, 1896. június 8.
Vasárnapi Ujság, 43. 1896. 24. sz. 397.

avatott fel, többet éppen a millenniumi ünnepek idején. Az eljárás természetesen gesztusértékű. Az, hogy szándéka a millennium jelentőségének csökkentése volt, az uralkodó más lépéseiből is kiderült.⁸ A magyar állameszme manifeszt megtestesülését, Magyarország törvényhozásának az otthonát Ferenc József a jelek szerint különösen nehezen tolerálta. Annál is inkább, mert az akkori világ egyik legnagyobb és legdíszesebb épületéről volt szó. Csak az a tudat vigasztalhatta, hogy épülő budai palotáját – egyébként a magyarok akarataiból – még annál is nagyobbra tervezték. Aligha lehetett véletlen, hogy a korona ünnepének keretében, 1896. június 6-án, két nappal az országgyűlés díszülése előtt letette az új királyi palota alapkövét, melynek építését valójában több évvel korábban kezdték el.⁹

Az uralkodó távolmaradási szándéka érthető módon érzékenyen érintette a magyarokat. 1896. március 15-én Bánffy Dezső miniszterelnök a millenniumi törvény kapcsán előterjesztést írt Ferenc Józsefnek, amelybe – talán az uralkodó döntésének megváltoztatásában bízva – belefűzött a témáról egy cirkalmas körmondatot: „Biztosíthatni véli ez által Felséged magyar kormánya az imént említett monumentuózus együttes ülés méltóságteljes és zavartalan lefolyását is, míg a törvényjavaslatnak folyó évi április havában leendő zavartalan és lehetőleg egyhangú megszavazását a kormány akként véli elérhetni, ha a törvényjavaslat a millenniumi ünnep-

ségek tárgyában kiküldött országos bizottmány útján ennek az ünnepségnek egyéb részleteire vonatkozó jelentése kapcsán mutatnék be a képviselőháznak s így azzal szemben közjogi ellenzék részéről netán felmerülő észrevételek valamint az újból szintén felmerülhető kérdés, hogy Felséged miért nem méltóztatik megjelenni az országgyűlés együttes ülésén, ezen bizottság kebelében lennének megvitathatók, – s az utóbb említett kérdés, Felséged arra vonatkozó álláspontjának megóvása mellett a bizottság tárgyalásainak keretében nyerhetnének megnyugtató megoldást”.¹⁰

Bánffy burkolt kérése nem hatotta meg az uralkodót. A szöben forgó törvényjavaslatot, amely a millenniumi ünnepség programját rögzítette, a képviselőház április 21-i ülésén elfogadta.¹¹ Csak a következő nap emelkedett szólásra Ugron Gábor, többek érzését megfogalmazva: „Mindnyájunkat mélyen sújtott az a hír, hogy június 8-án, midőn a képviselőház és a főrendiház együttes ülést fog tartani, nem lesz a nemzet oly szerencsés, hogy az ő uralkodója és királya a gyűlésen megjelenjék.”¹² Bánffy miniszterelnök válaszképpen rámutatott arra, milyen sok egyéb millenniumi eseményen vesz részt az uralkodó és családja. A millenniumról szóló 1896. évi VII. törvénycikket nemsokára márványtáblába vésték, és elhelyezték a kupolacsarnok egyik pillérének oldalán.¹³

8 Uo. 28.

9 A korona ünnepe. *Vasárnapi Ujság*, 53. 1896. 24. sz. 390., kép: 392–393.

10 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (A továbbiakban: MNL OL) K 26 (Miniszterelnökségi Levéltár), 5347/1896.

11 Az 1892. évi február hó 18-ára hirdett országgyűlés képviselőházának nap-

lója, XXXII. Budapest, 1896. 275–276.

12 VADAS 1996 (ld. 7. j.). 280.

13 Az 1896:VII. törvénycikk (és az emléktábla) szövege a következő:

1. § A magyar szent korona országainak törvényhozása vallásos áhitattal ad hálát az isteni gondviselésnek, hogy az Árpád és vitéz hadai által

4. Az ünnepi országgyűlés a koronával, 1896. június 8.
Új Idők, 2. 1896. 25. sz. 617 (Ellinger felvétele)

A korona ünnepére tehát úgy került sor, hogy Ferenc József nem ment el az Országházba.¹⁴ Az események 1896. június 5-én kezdődtek. Ezen a napon a királyi vár kápolnájából hintón, ünnepélyes menetben átszállították a regáliákat a Mátyás-templomba, oda, ahol 1867-ben a koronázás lezajlott. Itt három napig láthatta azokat a közönség. Június 8-án, a koronázás évfordulóján nem kevesebb mint 89 törvényhatóság bandériuma

megalapított hazát oltalmába fogadta, fejedelmeit bölcseséggel, népét erővel és önfeláldozó hazaszeretettel megáldotta, és az országot jó és baltorsban segítve, annak lételet ezer éven át sok viszontagság között is fentartotta.

2. ¶ Ezen ünnepélyes alkalommal az országgyűlés mindkét háza legmélyebb hódolattal járul Ő császári és apostoli királyi Felsége I. Ferenc József elé, a kinek dicsőséges uralkodása alatt az ország alkotmányos szabadsága és zavartalan fejlődése biztosítva van.

Magyarország és társországainak apostoli királya viszont törhetetlen bizalmát nyilvánítja szeretet népének hűségében.

Szilárd alapjai ezek annak az áldásos összhangnak, melynek ereje a

vonult ki, ami ezerfőnyi, festői megjelenésű lovasságot tett ki. A törvényhozás tagjainak egy része is lóra ült, régi magyar viseletben, történelmi fegyverzettel. Hozájuk csatlakoztak a főpapok és magánemberek díszfogatai. A Vérmezőről indultak, fel a Várba, ahol Ferenc József és a királyi udvar előtt tisztelegtek. A menet ezután átvonult a Mátyás-templomhoz, ahol hintóba rakták a koronát és a jelvényeket; egy ahhoz hasonló hintóban foglaltak helyet a király megbízottjai és két koronaőr. A koronát szállító hintó előtt alabárdos koronaőrsg haladt, a menet elejéhez egy század huszár, a végéhez honvédhuszárság csatlakozott. A menetet a Margit hídon keresztül levonult a Lipót (a mai Szent István) körútra. Amerre elhaladtak, éljenző tömeg fogadta őket. Így érkeztek el az Országház elé (3–4. kép).

Az itt történetekről a *Vasárnapi Ujság* a következőképpen számolt be: „Tíz óra óta érkeztek már az új országház főbejárata elé a hintók a képviselőkkel, főrendiházi tagokkal, kik mind díszmagyarban jelentek meg. Ezek a főbejárat előtt gyülekeztek. A diplomaták, a külföldi követek is egymás után érkeztek a részükre felállított tribünre, de később ők is bementek az országházba. A főhercegek és főhercegnők hintait azonban alig vette észre a közönség, mert mellékutcán hajtottak a parlament épület Margit-híd felőli oldalához s úgy mentek be az országházba.

A főbejárat pompás lépcsőzete már kész, ezenkívül még csak a kupolaterem kész, amely csupa márvány és szobor. Ott van a márványtábla is, abba belevésve az 1896. évi VII. törvénycikk, mely az ezredévről szól, s mely egyszersmind elrendeli, hogy a törvénycikk az új országházban június 8-án felolvassassék. A kerek teremnek templomszerű hatása van. Színes ablaküvegeken, a magasról szűrődik át a világosság. A bejáratnál szemközt gyönyörű sátor alatt állítottak emelvényt a koronának; előtte az elnökség székei voltak: az oszlopközökben páholyokat rendeztek be. Az elnökök helyétől jobbra és balra a főhercegnők és udvarhölgyeik számára, másik két emelvényt pedig a közös és az osztrák

jövendő századok biztos haladásának is zálogát képezi.

3. ¶ A törvényhozás a kegyelet, hódolat és királyi hajlandóság eme nyilatkozataival a magyar állam ezeréves fennállásának emlékét örök időkre törvénybe iktatja.

4. ¶ E törvény 1896 június hó 8-án, mint Ő császári és apostoli királyi Felsége dicsőséges megkoronáztatásának évforduló napján lép életbe; ugyanazon napon úgy az országgyűlés mindkét házának együttes ülésében felolvasandó, mint a magyar korona országainak minden községében közzéteendő és kőbe vésve az országházban megörökítendő.

- 14 A korona ünnepe. *Vasárnapi Ujság*, 43. 1896. 24. sz. 389–391.

miniszterek, valamint a külföldi diplomaták és hölgyeik számára tartottak fön.

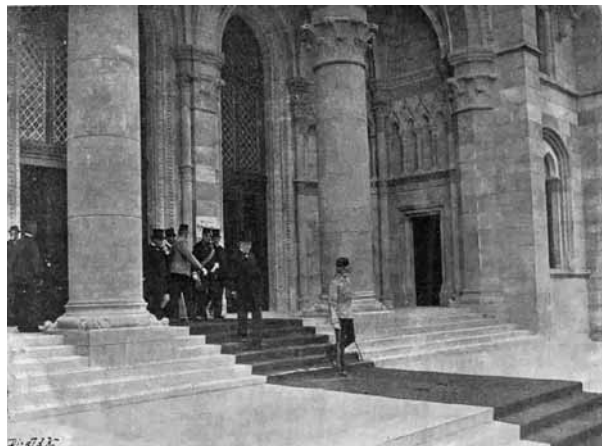
Fél 12 órára volt összehívva az országos ülés. Akkorra meg is érkeztek a főhercegek is, kik a főrendiház tagjai, s kik a részükre készített emelvényen állva várták be az egész ülés lefolyását. A főhercegnők pedig a páholyüléseket foglalták el. Mindnyájan díszmagyarban voltak öltözve.

A menet tizenegy óra után egy negyeddél ért a térre, elvonult az országház előtt, aztán befordult az Alkotmány utcába, ahol megállapodott. A főrendi és a törvényhatósági banderisták leszálltak a téren, s a hintók ott állapodtak meg. Az országház lépcsőzetén fedetlen fővel várták a korona megérkezését, melyet a kirendelt képviselők vittek fel. A széles lépcsőzeten végig hullámzott a koronát követő tömeg, csupa nagyságos és kegyelmes úr. A sisakos, alabárdos koronaőrök sorfalat állottak, míg a koronát és a többi jelvényt három bárszony párnán föl vitték s elhelyezték a kupolás teremben.

Az országos díszülés rövid volt. Az elnöki helyet gr. Károlyi Tibor, a főrendiház alelnöke és Szilágyi Dezső, a képviselőház elnöke foglalták el; jegyzők voltak: Gyulai Pál a főrendi és Molnár Antal a képviselőház részéről.

Gr. Károlyi Tibor szép, hazafias beszéddel nyitotta meg az ülést, melynek egyetlen tárgya a honalapítás ezredéves emlékéről szóló törvény felolvasása, s a törvény azon rendelkezésének végrehajtása, hogy a törvényhozás hódolatát fejezi ki az uralkodó előtt. Szilágyi Dezső elnök hívta föl Gyulai Pál jegyzőt a törvény felolvasására, s végül ő fejezte be az ülést e szavakkal: „Éljen a király!” Az egész teremben visszhangzott ez a lelkes kiáltás.¹⁵

A díszülés után a menet a Lánchídon keresztül viszatért a Várba, visszavitték a koronázási jelvényeket a királyi palotába. A bandériumok lementek a Vérmezőre, és szétoszlottak. A törvényhozás tagjai délután kettő után a királyi trónteremben gyűltek össze, és félkörben felsorakoztak a trón előtt. Ekkor megjelent a királyi pár az uralkodócsalád tagjaival és az udvari méltóságokkal. Az országgyűlés nevében Szilágyi Dezső beszédben üdvözölte a királyt. Ferenc József szintén beszéddel válaszolt, amelyben magasztalta a magyar nemzetet. Az uralkodó végül az ünnepség keretein kívül, pár nappal azután, június 14-én tekintette meg az Országházat

5. Ferenc József 1896. június 14-én elhagyja az Országházat
Vasárnapi Ujság, 43. 1896. 27. sz. 450. (Divald Károly felvétele)

(5. kép).¹⁶ Ezt lényegében magánemberként tette, és minden ceremóniát mellőztek.

A következő alkalommal akkor járt ott, amikor 1897-ben II. Vilmos német császár nevezetes budapesti látogatására sor került. A két uralkodó szeptember 21-én kereste fel az Országházat. A kortárs beszámoló szerint Vilmos császárnak igen tetszett az épület, melyről egyebek között a következőt mondta: „Ezt igazán nem vártam, remeke az építőművészetnek.”¹⁷ Arról nem szól a fáma, hogy Ferenc József is dicséző szavakat mondott volna.

A király és az Országház útjai a századvég két nagy kiállítására, az 1896-os budapesti millenniumi és az 1900-as párizsi világkiállításra alkalmaival is keresztezték egymást. Az Ezredéves kiállítás az építési iparcarnokban egyebek között Hauszmann Sándor építő- és kőfaragómester márványokból mutatott be kollekciót; ezt Ferenc József is megtekintette és megdicsérte. A korabeli beszámoló a történetet így folytatja: „Hauszmann ezután figyelmeztette a felséget, hogy e márványokat használta fel az új országház oszlopsorán és egyéb ékítményein. – Igen, volt alkalmam e remekműű oszlopokat megcsodálni, felelte ő felsége.”¹⁸ 1900-ban a Párizsba kiviendő tárgyak egy részét a világkiállítás megnyitása előtt az Iparművészeti Múzeumban mutatták be a magyar közönségnek.¹⁹ Köztük volt az Országház miniszteri, illetve

15 Uo. 391. – Az ülésekről részletesebben beszámol, a beszédek közli és a résztvevőket felsorolja KÖVÁR V. László: *A millennium lefolyásának története és a millenáris emlékkalkotások*. Budapest, 1897. 113–116.

16 MNL OL, K 26. 8778/1896, 10.730/1896; *Vasárnapi Ujság*, 43. 1896. 27. sz. 450 (fénykép).

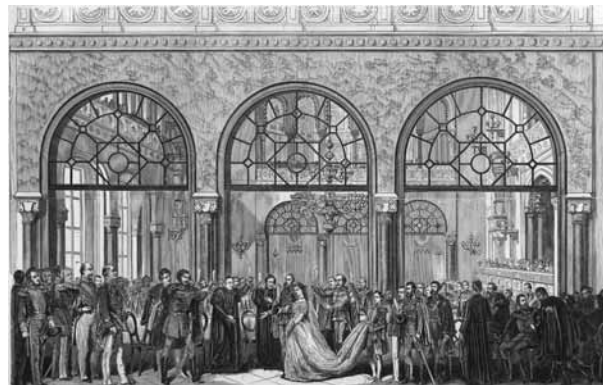
17 Vilmos császár Magyarországon. *Vasárnapi Ujság*, 39. 1897. 39. sz. 631.

18 Királylátogatások. *Millenniumi Újság*, 1896. 4–5. sz. 6.

19 A párizsi kiállításra szánt tárgyak Budapesten. *Vasárnapi Ujság*, 47. 1900. 8. sz. 121–122.

6. A királyi ebéd a várpalotában
(In: FALK Miksa–DUX Adolf: *Koronázási emlékkönyv 1867. Junius 8.* Pest, 1867.)

7. A pesti Vigadóban adott ebéd
(In: FALK Miksa–DUX Adolf: *Koronázási emlékkönyv 1867. Junius 8.* Pest, 1867.)

más néven miniszterelnöki szobájának a berendezése is. A kiállítást Széll Kálmán társaságában meglátogatta Ferenc József, megnézték egyebek közt a szobán forgó szoba bútorait és egyéb tárgyait. Az uralkodó figyelme azonban elsősorban a Párizsban ugyancsak kiállítandó, a budai királyi palota ékkövéit jelentő Szent István-terem felé irányult; nem véletlen, hogy az Iparművészeti Múzeumból egyenesen Thék Endre műbútorasztalos közeli műhelyébe hajtattott, hogy megnézzze a terem itt külön felállított berendezését. Azután a párizsi vilákiállításon az Országház miniszterelnöki szobája nem aratott különösebb sikert, ellentétben a látványosabb kivitelű Szent István-teremmel.

Az Országház épületébe 1902 nyarán és őszén költözött be az országgyűlés.²⁰ Szóba került, hogy az új Országházat ünnepélyesen nyitják meg, a két ház kupolacsarnokban tartott együttes ülésével, hasonlóan ahhoz, ahogy az 1896-os millenniumi országgyűlés lezajlott.²¹ A terv szerint a képviselőház és a főrendiház elnöke rövid visszaemlékezéssel szólt volna a régebbi tanácskozási helyek történetéről. Ismét felmerült az igény, hogy az uralkodó tisztelje meg a képviselőház első ülését az új épületben.²²

Azonban sem erre, sem ünnepélyes megnyitóra nem került sor. A képviselőház első ülését az új Országház tanácskozótermében minden különösebb ceremónia és

megemlékezés nélkül kezdték meg 1902. október 8-án. Sőt a helyzetet súlyosbította, hogy Ferenc József az ülészakot eredetileg éppen október 6-ra, a magyar gyásznapra akarta összehívni – lehet, hogy tudatos provokációként –, amit csak a képviselők felháborodása miatt változtattak október 8-ra. Az ülésen ezt heves formában szóvá tették, ami mellett teljesen elsikkadt a tény, hogy a munkájukat az új épületben kezdték meg.²³ Volt, aki ezt a „suttymban való felavatás”-t hírlapi cikkben szóvá is tette, elutasítva azt a magyarázatot, hogy 1896-ban már megtörtént a felavatás.²⁴ A főrendiház első ülését december 22-én tartotta új üléstermében. Itt viszont az elnök, gróf Csáky Albin megadta az esemény súlyát, érdemben beszámolt az építés történetéről, az elején kimondva: „Nagy es emlékezetes napot ülünk mi ma, amikor véglegesen helyet foglalunk ebben a fényes palotában”.²⁵

A középületek elkészültéről zárókő ünnepélyes leteletével vagy felavatással volt szokás megemlékezni. Az Országház esetében a hosszan elnyúló befejezés, az ünnepélyes millenniumi országgyűlés, a fokozatos használatbavétel némileg más helyzetet teremtett. Az Országház Építési Végrehajtó Bizottsága azonban úgy vélte, hogy az Országház, „nemcsak mint a nemzet, hanem mint a jelenkor egyik legmonumentálisabb képzőművészeti alkotása”, megérdemelné, hogy zárókőleteli ünnepellyel emlékezzenek meg róla.²⁶ Az épület

20 Az új országgház. *Vasárnapi Ujság*, 40. 1902. 26. sz. 424.

21 Az új országgház. *Vasárnapi Ujság*, 40. 1902. 29. sz. 473.

22 Az 1901. évi október hó 24-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója, VIII. Budapest, 1902. 1., 6.

23 Uo. 1–8.

24 Zajos megnyitó. *Magyarország*, 9. 1902. 240. sz. 1–2.

25 Az 1901. évi október 24-én hirdetett országgyűlés Főrendiházának Naplója, II. Budapest, 1904. 12. – Beszédét közölte az egyébként kritikussalap-állású *Budapesti Építészeti Szemle*, 12. 1903. 5. sz. 69, 72.

26 OH, VBJK 90-E. 1902. november 7.

befejezését véleményük szerint leginkább a képviselőház 1902. október 8-i ülése jelezte. Ilyen értelemben terjesztette fel a javaslatot Tarkovich József, a Végrehajtó Bizottság elnöke Széll Kálmán miniszterelnöknek 1903. február 6-án. A miniszterelnöki hivatalban azzal a megjegyzéssel, hogy „most már késő”, az ügyiratot válaszában nélkül ad acta tették.²⁷ Tarkovich nem nyugodott bele a helyzetbe: 1904. március 30-án még egy felterjesztést írt, immár az új miniszterelnöknek, Tisza Istvánnak.²⁸ Ebben zárkő elhelyezését javasolta a külső falon egy belehelyezett okmánnyal, hozzátéve – és itt a régi sérelem kísért –, hogy az ilyen ünnepek legtöbbször az uralkodó által és részvételével szoktak történni, mint például a Kúria esetében 1896-ban. Ha erre nincs mód, egy zárkő, valójában építési emléktábla lenne elhelyezhető a kupolacsarnok egyik pillérére, a millenniumi emléktáblával szemben, melynek pontos szövegére javaslatot tett. Válaszában Tisza István egy ünnepély eszméjét elutasította, hiszen az épület „már régebben átadatott”, viszont egy emléktábla elhelyezéséhez hozzájárult. Ez 1904-ben megvalósult. Szövege a korban szokásos obligát formulával kezdődött: „Őcsászári és apostoli királyi Felsége Ferenc József uralkodása alatt [épült]”, ami önmagában tagadhatatlan tény. Ferenc József így módon valahogy mégis fémjelzte az épületet.

A magyaroknak szerény vigasz lehetett, de az uralkodó a bécsi Parlamentbe sem látogatott el. Theophil Hansen tervező építész elképzelése szerint Ferenc József – angol mintára – az oszlopcsarnokban nyitotta volna meg az ülésszakokat, azonban erre soha nem került sor, sőt az elkészült épületbe sem tette be a lábát.²⁹ Annak ellenére sem, hogy a Parlamentet úgy tervezték, hogy a törvényhozás mindkét házának legyenek uralkodói helyiségei: az épület két oldalán volt egy-egy császári bejárat, innen külön előcsarnokba lehetett jutni, illetve az emeleten kialakított szobákba, melyek mindkét oldalról a megfelelő ülésterem császári páholyába engedtek bebocsátást. A kialakítás rendszere, illetve egyáltalán gondolata egy színház vagy egy opera uralkodói páholyához hasonlatos. Javukra legyen írva, a magyar Országház építői ilyen nem készítettek.

Bár Ferenc József egyértelműen tartózkodóan viszonyult az Országház épületéhez, annak alkotói ezt nem engedhették meg maguknak Ferenc Józseffel szemben. Ez nem személyes érzelem, hanem politika és reprezentáció kérdése volt. A megfelelő összefüggésben

8. A kardvágás
(In: FALK Miksa–DUX Adolf: *Koronázási emlékkönyv 1867. Junius 8.* Pest, 1867.)

képzőművészeti alkotásokkal szerepeltetni kellett az uralkodót.

A Végrehajtó Bizottság 1895. május 4-i ülésén összegezte a falfestményekkel kapcsolatos előkészületeket, és határozta meg a tennivalókat.³⁰ Az elnökség akkorra állította össze a festmények részére rendelkezésre álló területek számát és nagyságát, és Pauler Gyula országos főlevéltárnok mint történész szakértő közreműködésével meghatározta a feldolgozandó témákat. Ezzel végeredményben megalkották az Országház falképeinek programját, amely utóbb több módosításon és bővítésen esett át. A főbb vonulatai közül az egyik az „alkotmányos rend helyreállítása”, vagyis a kiegyezés volt. Annak szimbolikus aktusát Ferenc József koronázása jelentette: a ceremóniális esemény több jelenetét tervezték az épületben megörökíteni. Ez értelemszerűen az uralkodó személyét a legszorosabban érintette, anélkül azonban, hogy alakját külön, önmagában ábrázolták volna.

A tervezett témák a következő módon oszlottak meg. Az ún. delegációs teremben – ahol az elképzelés szerint az osztrák és a magyar delegációk vitatnák meg a monarchia közös ügyeit – a rendelkezésre álló 7×15,5 méteres falfelületre a „kiegyezés betetőzését képezett” 1867-es koronázás egyik jelenete, az ország védelmét szimbolizáló kardvágás kerülné. Az étteremben (a későbbi ún. Vadászteremben) lenne a legtöbb kép; köztük „az ablakkal szemközti három (összesen 35,00 m

27 MNL OL, K 26. 610/1903.

28 MNL OL, K 26. 1554/1904.

29 *Der Baumeister des Parlaments, Theophil Hansen.* Hg. von der Parlamentsdirektion. Schleinbach, 2013. 66, 85.

30 OH, VBJK 60-E. 1895. május 4.

9. **Dudits Andor:** *Kardvágás*. Falkép színvázlata (egykorú fénykép)
Országgyűlés Hivatala, Műszaki Terv- és Irattár, Állandó Országház Építési Végrehajtó Bizottság iktatott iratai, 1898–589

hosszú és 6 m magas) nagy kép középsője az 1867-iki, a kir. várpalotában megtartott koronázási »királyi ebédet«, az egyik oldalkép a király Ő Felsége által a Vigadóban adott nagy ünnepi ebédet tüntesse elő, amelyen a Fölséges Pár is megjelent, míg a másik oldalképen a vérmezői »Népünnep« volna megörökítendő”. A tematikában, a hely szelleméhez híven, az evés-ivás állt volna a középpontban, és a három jelenet közül ketőn Ferenc József, illetve a királyi pár is szerepelt volna. A témákat, sőt a konkrét előképeket mindkét teremhez kétséget kizáróan az 1867-ben megjelent *Koronázási emlékkönyvből* vették, amely a ceremonális eseménysorozat metszetes ábrák során mutatta be (6–7. kép).³¹ A témában elsődleges alpmunkának számító kötetből egy példányt az építési irodán őriztek, így az Országház alkotóinak közvetlenül rendelkezésre állt.³² Ezeket a jeleneteket kellett (volna) a festőknek monumentális léptékbe átültetniük, ami igen komoly kihívást jelentett. Az eljárás jelzi a történeti-politikai megfontolások primátusát és egyúttal a szervezők érzéketlenségét a művészi alkotószabadsággal szemben.

31 FALK Miksa–DUX Adolf: *Koronázási emlékkönyv 1867. június 8.* Természet után rajzolta 20 illusztrációval Kollarz, Kriehuber, Katzler és Jan-kóti. Pest, 1867. A megfelelő ábrázolások a 34., a 36., a 38. és a 40. oldallal szemben.

32 OH, VB 1897–169.

33 MNL OL, K 26. 1901–IX–1523. 1502/1895 (VB 1895–185).

Tisza Lajos 1895. május 11-én nyújtotta be a falképekre vonatkozó kérelmét Bánffy Dezső miniszterelnöknek, amelyben ismertette a bizottság május 4-i ülésén elfogadott programot.³³ 1895. június 25-i dátummal véglegesült a „Festőművészeti pályázat” programja, amelyet a Végrehajtó Bizottság több napilapnak és szakfolyóiratnak elküldött.³⁴ A beadási határidő 1896. április 15. volt.

A pályázat elvileg rendkívüli lehetőséget kínált a magyar művészvilágnak. A művészek azonban általában nem voltak elégedettek: „Az adott tárgyak egy része régi, egy része megfesthetetlen” – vélték többen.³⁵ Ellenkezésük dacára az előzetesen megszabott formában a pályázat lezajlott. Tisza Lajos 1896. június 29-én jelentette az eredményt a miniszterelnöknek.³⁶ Eszerint összesen tizennyolc színvázlat futott be, de köztük csak egy az étterem hosszfalához, melyet Jantyk Mátyás nyújtott be, és egy sem a *Kardvágáshoz*. A bírálóbizottság 1896. december 17-én ült össze, és megállapították egyebek között, hogy az étterem hosszfalára szánt falfestmény vázlatához nem adható ki pályadíj.³⁷ Vagyis a művészek előzetes figyelemztetése a témával kapcsolatban jogosnak bizonyult.

34 OH, VB 1895–361. – A megjelölt orgánumok: *Nemzet, Pesti Napló, Egyetértés, Pester Lloyd, Építő Ipar, Vállalkozók Lapja, A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, Budapesti Közlöny*. A pályázati kiírás közli még a *Vasárnapi Ujság*, 42. 1895. 27. sz. 448.

35 *Új Idők*, 1. 1895. 30. sz. 37.

36 MNL OL, K 26. 1901–IX–1523. 12191/1896 (VB 1896–345).

37 MNL OL, K 26. 1901–IX–1523. 4486/1897.

10. **Dudits Andor:** *Kardvágás*. Falkép a delegációs teremben
Országgyűlési Múzeum (Bencze-Kovács György felvétele, 2016)

Mivel az első pályázat felemás eredményt hozott, a Végrehajtó Bizottság 1897. január 16-án tartott ülésén úgy döntött, hogy a hiányzó képekre egy újabb, második pályázatot ír ki.³⁸ Ezt 1897. április 2-án hirdették meg, és az előzmények nyomán a kiírás többek között a delegációs terem és az étterem hosszanti falának képére szólt.³⁹ Feltételei lényegében megegyeztek az első pályázatáival. A különbség az étterem falképénél jelentkezett: ezt már nem egyetlen felületként, hanem három külön képként kezelték. A színvázlatok beadásának határidejét 1898. január 5-re tűzték ki. A milleniumi év után felszabadult kapacitások és a hosszabb határidő megtette a magáét: a Végrehajtó Bizottság 1898. január 13-i ülésén az elnök büszkén mutathatta be a tizenhat művész harminc beérkezett színvázlatának lajstromát.⁴⁰ Eszerint egyebek között a *Népünnepély – Királyi ebéd – Ünnepi ebéd* című képegyüttesre Csók István, Szirmai Antal, a *Kardvágás* című képre Dudits Andor, Hegedűs László, Krenner Viktor, Kriesch Aladár, Pataky László, Torma László pályázott.

A zsűri 1898. április 6-án ülésezett, és ennek nyomán a Végrehajtó Bizottság április 22-én döntött a díjakról.⁴¹ A *Népünnepély – Királyi ebéd – Ünnepi ebéd* című képegyüt-

tesre benyújtott vázlatokat – hiába a sok jeles pályázó művész – a bírálóbizottság nem találta megfelelőnek. Azt javasolták, hogy a Végrehajtó Bizottság elnöksége válasszon helyette új témát. Ezzel ebből a teremből Ferenc József alakja el is tűnt, ide utóbb várábrázolások kerültek. Pataky László *Kardvágás*hoz készült vázlatáról úgy döntöttek, hogy mivel „a püspökök csoportja igen szerencsés s a megfőstendő képen is fölhasználható motívumnak tekintendő, 1500 koronáért leendő megvásárlás végett a miniszterelnök úr különös figyelmébe ajánltsassék”. A zsűriülés eredeti jegyzőkönyvének hiányában nehéz kihámozni, pontosan mi is történt, de a későbbi fejlemények oda konkludáltak, hogy a *Kardvágás* jelenet megfestésére végül Dudits Andor kapott megbízást.⁴² A hatalmas falkép 1901-re készült el, és – a *Koronázási emlékkönyv* ábrázolásának előképként történő felhasználása ellenére – művészileg sikerült, komoly grafikai kvalitásokkal rendelkező alkotásnak bizonyult (8–10. kép). A kép közepén látható Ferenc József, amint a koronázási dombra fellovogolva a világ négy égtája felé megteszi négy ceremonialis kardvágását. Valószínűleg az osztrák delegátusok felé jelzésértékű volt e jelenet ilyen impozáns formában történt szerepeltetése. Ez lett

38 MNL OL, K 26. 1901–IX–1523. 4486/1897.

39 Az országgház freskói. *Pesti Hírlap*, 9. 1897. 9. sz. 5; *Vasárnapi Ujság*, 44. 1897. 15. sz. 236; *Festőművészeti Pályázat. Vállalkozók Lapja*, 18. 1897. 14. sz. 12.

40 OH, VBJK 73-E. 1898. január 13.

41 OH, VBJK 75-E. 1898. április 22.

42 Vázlataikat július 17-én publikálta a *Vasárnapi Ujság*, 45. 1898. 28. sz. 497.

11. Ferenc József megkoronázása
(In: FALK Miksa–DUX Adolf: *Koronázási emlékkönyv* 1867. Junius 8. Pest, 1867.)

Ferenc József legmonumentálisabb festészeti ábrázolása az Országház épületében, sőt egy ideig úgy tűnt, hogy ez lesz az egyetlen.

Végül a képviselőház üléstermébe – ahova eredetileg Munkácsy Mihály *Honfoglalás* című képét szánták, de annak elhelyezését Steindl megakadályozta – szintén bekerült az uralkodó ábrázolása. Az elnöki emelvény két oldalán lévő hosszúkás mezők egyikébe ugyanis az 1867-es koronázás jelenetét festették meg. Elkészítésével 1900-ban Vajda Zsigmondot bízták meg.⁴³ A festőművészeti bizottság 1901. január 7-i ülésén foglalkozott a művész színvázlatával.⁴⁴ A vázlatot elfogadták, azzal a kikötéssel, hogy a művész „Erzsébet dicsőült királyné alakját a kép keretébe okvetlenül belefoglalja”. A falkép 1901-ben készült el. A kép a művészi invenció helyett a

pontos, riportszerű megörökítés színtere kellett hogy legyen. A frízszerűen hosszú, sokalakos festmény e kívánalomnak teljesen megfelelt. Itt megint csak rendelkezésre álltak előképként használandó ábrák, elsősorban a témában alapforrásnak számító *Koronázási emlékkönyv* megfelelő metszete (11. kép).⁴⁵ Az albumban közölt képen nem szerepelt Erzsébet királyné, emiatt hagyhatta el először Vajda a színvázlatáról. Az esemény rögzítésén túl a fő célok egyike a szereplők jól felismerhető, portrészzerű ábrázolása volt. A rajztechnikailag ügyesen megoldott, színvilágukban visszafogott falfestmények ténylegesen belesimulnak az ülésterem összképébe (12. kép).

A képi ábrázolásokon túl szobornak is meg kellett (volna) örökítenie Ferenc Józsefet, sőt ezt szánták az ilyen irányú reprezentáció legjelentősebb darabjának.

43 OH, Szerződéses, másolatok, 44.

44 OH, VBJK 88-E. 1901. január 18., VB 1901–28.

45 FALK–DUX 1867 (ld. 31. j.).

12. **Vajda Zsigmond:** *Ferenc József megkoronázása.* Falkép a képviselőházi ülésteremben
Országgyűlési Múzeum (Bencze-Kovács György felvétele, 2015)

Magyarország történeti királyai a kupolacsarnokban a pillérekhez, illetve a homlokzaton a falhoz illesztett alakok formájában jelentek meg. A Végrehajtó Bizottság 1893. július 15-i ülésén a leendő monumentumról leszögezte: „nem mint díszítés, hanem mint önálló művészeti becsű alkotás az épület egyik legelőkelőbb helyére helyezzessék”.⁴⁶ A miniszterelnöknek írt felterjesztésben javasolták, hogy fél életnagyságú gipszmintára írjanak ki pályázatot a magyar szobrászok számára.

A felterjesztés még aznap a minisztertanács elé került, amely haladéktalanul tárgyalta az ügyet. A Végrehajtó Bizottság véleménye nyomán a szobor jelentőségét a következőképpen határozták meg: „[H]ogy a jelen valóban méltóan s a történelmi s a nemzet lelkesülete érzelmeit is kifejező módon legyen képviselve s a honfi kegyelet is kifejezést nyerhessen, még szükség van a most dicsőségesen uralkodó királyunknak és a királyné Ő felségének mint a nemzet nagyasszonyának márványszobor csoportjára, mely az országház belsejében, a legdíszesebb helyen elhelyezve egyrészt a nemzet szeretetének és hódolatának a záloga leend, másrészt megfelelő allegóriai mellékalakjaival kifejezni volna hivatva azt a történeti s hazánk egész jövőjére kiható, minden időkre elmúlhatatlan fontosságú tény, amelyen Magyarország jelenlegi alkotmánya nyugszik s melynek alapján az épülő országház létesülhetett.”⁴⁷

Ezzel megindult a szoborcsoport létrehozásának zökkenőktől és improvizálásoktól terhelt, és végül kudarcba torkolló története.

Wekerle Sándor miniszterelnök 1893. július 22-én hagyta jóvá, hogy a királyi pár márványszobrát az Országház legdíszesebb helyén állítsák fel, ehhez pályázatot hirdessenek három, egyenként 6000 koronás díj kitűzésével és olyan határidővel, hogy a minták az Ezredéves kiállításon bemutatathatók legyenek.⁴⁸ Nem sokkal később elkészült a pályázati programtervezet konkrét kívánalmakkal.⁴⁹ Anyagát illetően kimondta, hogy a szobor világos márványból készüljön. Kikötötték, hogy az uralkodó és felesége koronázási ornátusban mint két egyenrangú alak ábrázolandó; ennek hangsúlyozása a magyarok királynét övező kultuszából is fakadt. (Hasonló megfontolásokból kerülhetett Erzsébet alakja a koronázást ábrázoló falképre.) A Végrehajtó Bizottság véleménye nyomán az alapzat mellékalakjait ugyancsak meghatározták.

A pályázási folyamat több menetben, több éven keresztül zajlott. Ennek során a függetlenebb alkotásra törekvő szobrászok összecsaptak Steindl Imrével, amiből érthető módon az építész került ki győztesen.⁵⁰ Eleinte a szobor helye is bizonytalan volt. Steindl a Végrehajtó Bizottság 1893. október 27-i ülésén a helyét a díszlépcső és a kupolacsarnok közötti pillérek közepnyílásában jelölte ki.⁵¹ Ez azonban erősen zavarta volna a közleke-

46 OH, VBJK 49-E. 1893. július 15.

47 MNL OL, K 26. 1904–XXIII–5295, 1637/1893.

48 OH, VBJK 50-E. 1893. szeptember 29.

49 OH, VB 1893–293.

50 OH, VB 1893–493., VBJK 52-E. 1893. december 22., VB 1893–493., VBJK 55-E. 1894. június 16.

51 OH, VBJK 52-E. 1893. október 27.

13. Steindl Imre és Foerk Ernő vázlata a főlépcsőházról az uralkodópár itt elhelyezendő emlékművével, 1895
Budapesti Történelmi Múzeum, Kiscelli Múzeum, Építészeti Gyűjtemény, 56.12.1.

14. Mayer Ede gipszmintája az uralkodópár emlékművéhez. Országgyűlés Hivatala, Műszaki Terv- és Irattár, Állandó Országgház Építési Végrehajtó Bizottság iktatott iratai, 1898–590

dést. Az 1895. április 4-i datálású vázlaton a szobor már a főlépcsőház másik oldalán, a delegációs folyosó két pillére között látható (13. kép).⁵² A teljes teret bemutató rajzon a szobormű körvonalai egyértelműen kivehetők, annak egyfajta előtervének tekinthető; nem véletlen, hogy utóbb valami ilyesmi valósult meg.

A pályázati fordulók eredményeként három szobrász, Köllő Miklós, Szécsi Antal és Mayer Ede munká-

15. Mayer Ede gipszmintája az uralkodópár emlékművéhez. Országgyűlés Hivatala, Műszaki Terv- és Irattár, Állandó Országgház Építési Végrehajtó Bizottság iktatott iratai, 1898–590

ját fogadták el, végeredményben további pályázásra.⁵³ Gipszmintáikat bemutatták az Ezredéves kiállításon, ahol azonban a jelek szerint nem arattak nagy sikert.⁵⁴ A további bírálati folyamatba szakértőként bevonták Caspar von Zumbusch bécsi szobrászt is.⁵⁵ A negyedik pályázati körben 1898. december 1-jére két szobrász, Szécsi Antal és Mayer Ede (14–15. kép) készített gipszmintát.⁵⁶ Kettőjük közül Szécsiét fogadták el. Döntöttek egyúttal arról, hogy a leendő szoborművet nagy súlya miatt ne a díslépcsőházba, hanem a kupolacsarnok-

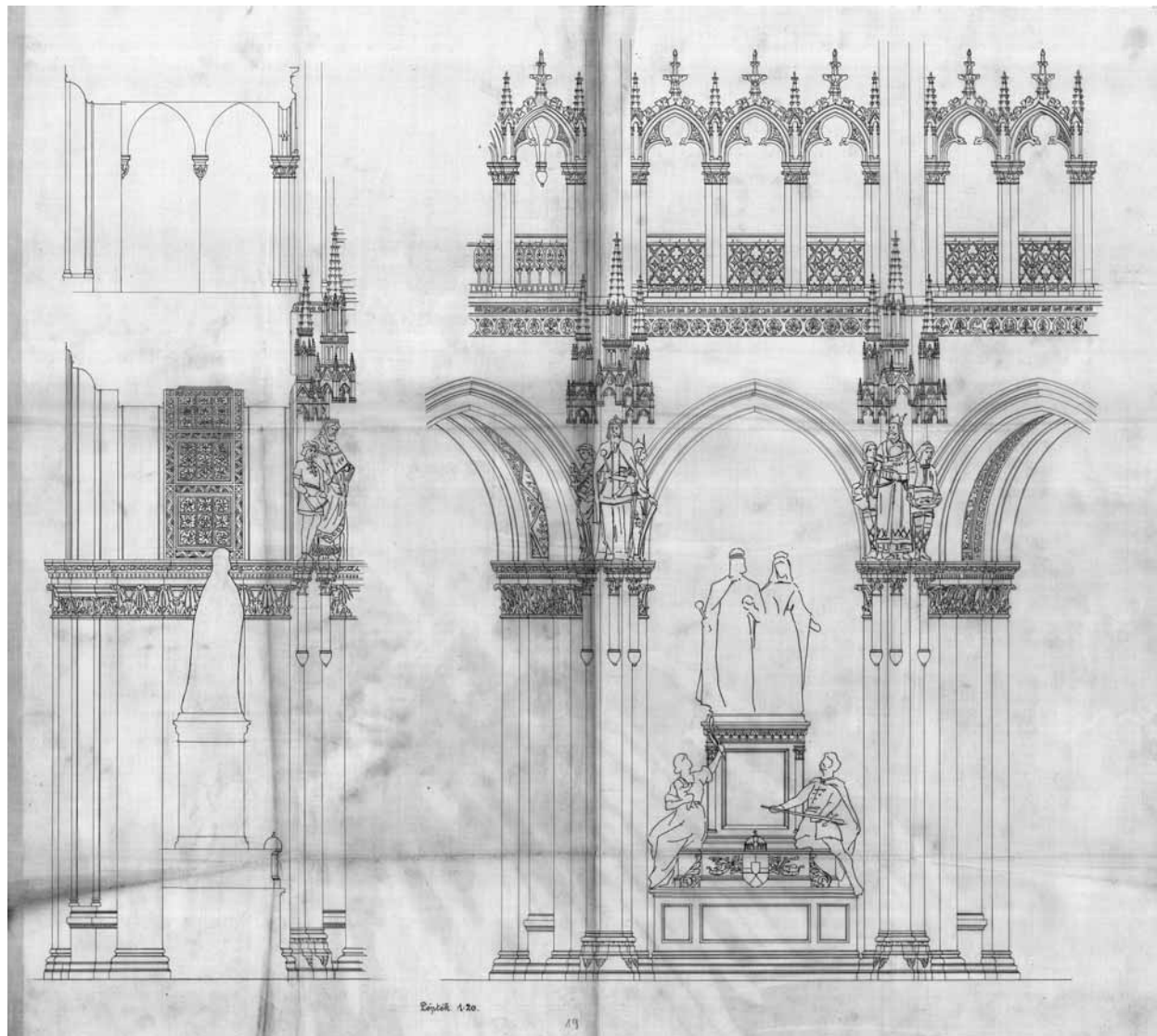
52 Budapesti Történeti Múzeum, Kiscelli Múzeum, Építészeti Gyűjtemény: 56.12.1.

53 OH, VBJK 59-E. 1895. március 22., VBJK 60-E. 1895. május 4., VB 1895–214.

54 OH, VBJK 65-E. 1896. június 11., VB 1896–307.

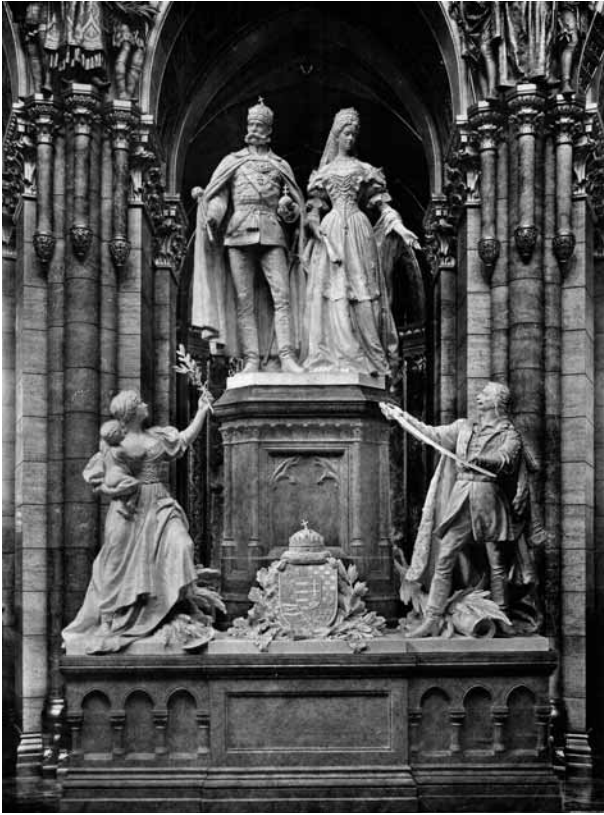
55 OH, VBJK 67-E. 1896. november 20.; MNL OL, K 26. 1904–XXIII–5295, 2157/1897.

56 OH, VBJK 72-E. 1898. december 23., VB 1898–590., VB 1898–594.

16. Terv Szécsi Antal szobra elhelyezéséhez a kupolacsarnokban
Országgyűlés Hivatala, Műszaki Terv- és Irattár, Állandó Országház Építési Végrehajtó Bizottság iktatott iratai, 1899–328

17. **Szécsi Antal:** A királyi pár. Gipszmodell a kupolacsarnokban (montázs)
(In: PILISI NEV Béla: *A magyar Országgház. Steindl Imre alkotása – Das ungarische Parlamentshaus von Emerich Steindl – Le Palais du Parlement hongrois. Œuvre d'Émeric Steindl.* Budapest, é. n. [1906.] 10. tábla)

18. **Szécsi Antal:** A királyi pár
(Az előző kép részlete)

ba helyezték, éspedig a bejárattal szemben, a középső ív alá (16. kép). 1903-ban elkészült a valós méretű nagy agyagmodell, majd a nagy gipszmodell.⁵⁷ Ez szerepel a kupolacsarnok fényképébe montázva abban a díszalbumban, amely Ney Béla neve alatt 1906-ban jelent meg (17. kép).⁵⁸ A szobor valójában nem ihletett művészeti alkotás, sokkal inkább – Steindl ízlését tükrözve – hiperrealista életkép („tableau vivant”). A főszereplők igen hasonlatosak a *Koronázási emlékkönyv*ben található ábrázolásokhoz, Ferenc József esetében szinte teljes az egyezés (18–19. kép). A két mellékfigura zsánerszerű: az egyik a nemzet bölcs kormányzásáért az uralkodónak

a babért nyújtja, a másik az áldozatkész magyar nemzetet képviseli, akit a királyné a király figyelmébe ajánl.

A főalakok és a talapzat kifaragása 1907-re készült el.⁵⁹ Az óvatos Wekerle Sándor miniszterelnök ekkor úgy rendelkezett, hogy ezeket a legfőbb hivatalos szakmai fórum, az Országos Magyar Képzőművészeti Tanács bírálja meg. A tanács tagjai a helyszínre kiszálltak, majd rövid, ám velős javaslatot tettek: „ezen szoborcsoport ne állíttassék fel az országgházban”.⁶⁰ Ez alaposan meglepte az érintetteket, és részletesebb véleményt kértek. Most már a három művészeti ág megkérdőjelezhetetlen tekintélyű képviselői, Strobl Alajos szobrász, Schulek

57 OH, VBJK 96-E. 1904. április 19. VB 1903–904.

58 PILISI NEV Béla: *A magyar Országgház. Steindl Imre alkotása – Das ungarische Parlamentshaus von Emerich Steindl – Le Palais du Parlement hongrois. Œuvre d'Émeric Steindl.* Budapest, é. n. [1906.] 10.

59 MNL OL, K 26. 1908–VI–980., 1042/1907. – Az iratokból kiderül, hogy magát a faragómunkát Raffaello Cellai „firenzei lakos” végezte.

60 MNL OL, K 26. 1908–VI–980., 1127/1907.

19. Ferenc József portréja
(In: FALK Miksa–DUX Adolf: *Koronázási emlékkönyv 1867. Junius 8. Pest, 1867.*)

Frigyes építész és Benczúr Gyula festő nyilatkoztak. Véleményük nem szűkölködött az elítélő szavakkal: „monumentális silányság”, „megbotránkoztató”, „valóságos karikatúra”.⁶¹ A fejleményekről az időközben elhunyt Szécsi Antal nem tehetett, mint ahogy a kifaragásra szóló szerződés is érvényben maradt. A munkát tehát folytatták, amíg az emlékmű egésze 1908-ra el nem készült.⁶² Ekkor úgy döntöttek, hogy a talapzat egy temp-

lomba kerül, a carrarai márvány szobrok pedig anyagban értékesíthetők. Első lépésként a szoborcsoport a Képzőművészeti Főiskola mesteriskolájába került. Itt Várdai Szilárd igazgató-tanár kimondta a valóságot: ténylegesen „néhai Steindl Imre műépítész-tanár terve alapján” mintázták a szobrokat.⁶³ A szoborművet 1910-ben mégis felállították, és pedig a Műegyetem központi könyvtárában.⁶⁴ Az 1950-es években visszaszállították

61 MNL OL, K 26. 1908–VI–98o., 1815/1907.

62 MNL OL, K 26. 1908–VI–98o., 1298/1908.

63 MNL OL, K 26. 1908–VI–98o., 3220/1908.

64 *Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon. Kiállítási katalógus*, Magyar Nemzeti Múzeum. Szerk. MIKÓ Árpád–SINKÓ Katalin. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2000. 679–680 (FARKAS Zsuzsa).

20. Árpád vezér. Dombormű a főrendiházi ülésterem ajtajának lunettájában
(Sisa József felvétele, 2017)

21. Ferenc József. Dombormű a főrendiházi ülésterem ajtajának lunettájában
(Sisa József felvétele, 2017)

a főiskolára, ahol a nagyját felhasználták, illetve szétvésték. Nyereség, hogy az Országházban nem állították fel; egyébként, ha megtették volna, az utókor úgyszólván lerombolta volna.

Szobrászati alkotás Ferenc Józsefről mégis készült. A főrendiház üléstermében az elnöki emelvénytől jobbra és balra egy-egy kisebb ajtó található, melyek lunettáját 1900-ban Árpád vezér, illetve Ferenc József domborműves ábrázolásával töltötték ki (20–21. kép).⁶⁵ A két személyiség összekapcsolása, amely a jogfolytonosság politikai ívét rajzolta fel, adott időszakban különös aktualitással bírt: ekkortájt derítették fényt a történések a Habsburg-uralkodó Árpád-házi vérségi gyökereire, aminek nagy jelentőséget tulajdonítottak.⁶⁶ A két szerezny méretű dombormű azonban a teremben jóformán észrevehetetlen, szinte alig több dekorációnál. Talán ennek is köszönheti, hogy a helyén fennmaradt.

TÁRGYSZAVAK

Ferenc József, Országház, koronázás, millenniumi ünnepség, falkép, szobor, emlékmű, Steindl Imre, Dudits Andor, Vajda Zsigmond, Szécsi Antal

65 OH, Építési napló, V/37. 1900. március 5–7.

66 SINKÓ Katalin: Árpád kontra Szent István. In: SINKÓ Katalin: *Ideák,*

Végeredményben megállapítható, hogy Ferenc József és a magyar Országház között a kapcsolat aszimmetrikus volt. Míg Ferenc József igyekezett ignorálni az Országházat, az Országház politikai és protokolláris megfontolásokból számos ponton szerepeltette őt. Azonban épp a csúcspont, a nagy emlékmű elmaradt. Lehetett ebben valami sorsszerű, de talán így is volt ez jól.

Sisa József
tudományos tanácsadó
MTA BTK Művészettörténeti Intézet
sisa.jozsef@btk.mta.hu

KEYWORDS

Franz Joseph, Parliament, coronation, millennium celebrations, wall painting, sculpture, monument, Imre Steindl, Andor Dudits, Zsigmond Vajda, Antal Szécsi

motívumok, kánonok. Tanulmányok a 19–20. századi képkultúra köréből. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2012. 153. (Első megjelenés Janus, 1989.)

Franz Joseph and the Parliament – the Parliament and Franz Joseph

An Unusual Relationship

The Parliament in Budapest, the most important building of the modern Hungarian state, epitomized the country's self-image as a great nation with a glorious past. Franz Joseph, Hungary's Habsburg king, had mixed feelings about it, while the builders had to deal with the delicate question of royal representation.

The monarch showed some interest in the building right from its inception. In 1884 he went to see its first plaster model, in 1890 the second, much larger one. On the occasion of the second visit, not wanting to accord the project even the semblance of royal sanction, he requested that any ceremonial reception be dispensed with. His attitude became more obvious at the millennium celebrations in 1896. Although the highpoint of the festivities was the ceremonial joint session of the two Houses of Parliament in the rotunda of the (nearly) completed edifice on the 8th of June, the anniversary of Franz Joseph's coronation, and the event was to culminate in an enthusiastic expression of loyalty to the king, the monarch pointedly decided to stay away from the event. What is more, as a counter-gesture, he laid the foundation stone of the Royal Palace in Buda, whose construction in fact had started years before. A few days later, he did visit the Parliament, but as a private person. In 1902, when the whole interior of the building was completed and the first regular session was to be held, many cherished the hope that Franz Joseph would be present, or even that he would lay the key stone. None of that happened. Only a memorial plaque was placed on one of the pillars of the rotunda with the customary plaque stating that construction took place under Franz Joseph's rule.

Although Franz Joseph's showed a cold attitude towards the Hungarian Parliament, its builders could not afford to reciprocate in kind. It was a matter of politics and protocol, which had nothing to do with personal feelings. As a consequence the monarch was to be represented in works of art.

In 1895 the Executive Committee compiled the iconographic programme for the mural paintings. One of the major themes was to be „the restoration of the constitutional system”, i.e. the Austro-Hungarian Compromise of 1867, and its symbolic act, Franz Joseph's coronation. The coronation had comprised a set of events, several of which were to be recorded in wall paintings, without the monarch being given an individual portrait. The Executive Committee organised a competition for the painters in two rounds. They expected sketches among others for the following scenes: Franz Joseph's ceremonial sword stroke, the „royal dinner” in the Royal Palace, and the festive dinner in the Vígadó building in the presence of the royal couple. For these topics and the specific ways of representation a book entitled *Koronázási emlékkönyv* (Memorial Book of the Coronation), published in 1867, provided the models, leaving little room for creative artistic input. Not surpris-

ingly, eventually the scenes of the two dinners were abandoned, the sword stroke remaining the only one to be represented. Its location was to be the Hall of the Delegates, a room used by the Austrian and Hungarian delegations for the discussion of the joint affairs of the Monarchy. The skilfully executed, monumental mural painting was completed in 1901 by Andor Dudits. Nearly as an afterthought, the scene of the coronation itself was added to the programme in 1901 in the debating chamber of the House of Representatives. Zsigmond Vajda's picture was an accurate depiction of the event, again based on *Koronázási emlékkönyv*. The inclusion of Queen Elizabeth in the scene constituted the only difference. Even so the long, frieze-like picture blended nearly unnoticeably into the overall design of the room.

The main tribute to Franz Joseph, and in fact to Queen Elizabeth, whom the Hungarians especially revered, was to have been a statue, in fact a veritable monument. Its location changed several times during the preparatory process, until they settled for the central arch on the rear side the rotunda. The competition for the sculpture and its execution took several years. By 1898 only two contestants, Antal Szécsi and Ede Mayer remained in contention; in the end it was Szécsi who won the commission. By 1903 the great clay model, and then the great plaster model was completed. The sculptures, reflecting the personal taste of Imre Steindl, the Parliament's architect, in fact constituted a hyper-realistic *tableau vivant* as opposed to an inspired work of artistic expression. The main characters, especially Franz Joseph, were conspicuously similar to the portraits of the King and Queen as represented in *Koronázási emlékkönyv*. The carving of the main figures and the pediment had been completed by 1907. At that stage, the cautious Prime Minister Sándor Wekerle invited the Hungarian National Council on the Fine Arts to assess the sculptures. Their opinion was devastating: they recommended not to erect the monument in the Parliament on the ground that it was artistically worthless, in actual fact a „caricature”. Thus it was put up in the lobby of the Central Library of the Budapest Technical University, then destroyed after the Second World War.

In 1900 a pair of reliefs was inserted in the lunettes of the doors of the debating chamber of the House of Lords. They represented Prince Árpád and King Franz Joseph respectively. In the eyes of contemporaries they suggested political continuity based on the recent discovery of the Habsburgs' Hungarian lineage. The two reliefs were, however, hardly more than ornamental decoration.

József Sisa

scientific advisor

*Institute of Art History, Research Centre for the Humanities,
Hungarian Academy of Sciences*

sisa.jozsef@btk.mta.hu